

ИНСТРУМЕНТ ЗА САМОАНАЛИЗ НА СРЕДАТА ЗА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ В РАННА ДЕТСКА ВЪЗРАСТ

**Европейска агенция за специални образователни потребности и
приобщаващо образование**

Европейската агенция за специални образователни потребности и приобщаващо образование (Агенцията) е независима и самоуправляваща се организация. Агенцията се финансира от министерствата на образованието на държавите членки и от Европейската комисия с подкрепата на Европейския парламент.

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на това издание не следва да се тълкува като одобрение на неговото съдържание, което отразява единствено мнението на авторите. Комисията не носи отговорност за съдържанието информация или за начините, по които тя би могла да се ползва.

Личните становища, изразени в този документ, не отразяват непременно официалното становище на Агенцията, на нейните държави членки или на Европейската комисия.

Редактори: Ева Бьорк-Акесон, Мери Кириазопулу, Климан Жине и Пол Бартоло

Възпроизвеждането на части от документа е допустимо при ясно упоменаване на източника. За повече информация по въпроси, свързани с авторското право, моля, запознайте се с лиценза „Creative Commons“, посочен по-долу. Препратки към документа трябва да бъдат оформени, както следва: Европейска агенция за специални образователни потребности и приобщаващо образование, 2017.

Инструмент за самоанализ на средата за приобщаващо образование в ранна детска възраст. (Е. Бьорк-Акесон, М. Кириазопулу, Кл. Жине и П. Бартоло, ред.).
Одензе, Дания

За осигуряване на по-широк достъп този документ е предоставен в достъпен електронен формат на уеб страницата на Агенцията: www.european-agency.org

Настоящият текст е превод на оригиналния текст на английски език. В случай на съмнение относно точността на информацията в преводния текст, моля, направете справка с оригиналния текст на английски език.

ISBN: 978-87-7110-638-1 (в електронен вид)

Този труд е лицензиран с лиценза „Признание-Некомерсиално-Споделяне на споделеното 4.0 International“ на „Creative Commons“. Копие на този лиценз можете да намерите в Интернет на адрес: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2017

Секретариат
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Тел.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Офис в Брюксел
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Тел.: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	5
ПРИБОЩАВАНЕ, УЧАСТИЕ И АНГАЖИРАНост	6
РАЗРАБОТВАНЕ НА ИНСТРУМЕНТА ЗА САМОАНАЛИЗ	7
КАК ТРЯБВА ДА СЕ ПОЛЗВАТ ВЪПРОСИТЕ ЗА САМОАНАЛИЗ	9
САМОАНАЛИЗ НА СРЕДАТА ЗА ПРИБОЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ В РАННА ДЕТСКА ВЪЗРАСТ	10
1. Цялостна предразполагаща среда	11
2. Приобщаваща социална среда	13
3. Насочен към детето подход	15
4. Физическа среда, благоприятна за детето	17
5. Материали за всички деца	19
6. Възможности за общуване за всички	21
7. Приобщаваща обучителна среда	23
8. Среда, отворена към семейството	25
БИБЛИОГРАФИЯ	27

УВОД

Този инструмент за самоанализ е разработен в рамките на проекта „Приобщаващо образование в ранна детска възраст (IECE)“, осъществяван от Европейската агенция за специални образователни потребности и приобщаващо образование от 2015 до 2017 г. (www.european-agency.org/agency-projects/inclusive-early-childhood-education).

Общата цел на проекта е да идентифицира, анализира, а впоследствие и да популяризира основните характеристики на качествено приобщаващо образование в ранна детска възраст за всички деца. Във връзка с тази цел бе установена нуждата от инструмент, който всички специалисти и помощен персонал биха могли да използват, за да анализират степента на приобщаване в детското заведение, в което работят, като обърнат специално внимание на социалната, учебната и физическата среда. Целта на този инструмент е да помогне за подобряване на степента на приобщаване в съответното детско заведение.

ПРИБОЩАВАНЕ, УЧАСТИЕ И АНГАЖИРАНост

Образованието в ранна детска възраст дава възможност на всички деца да се учат и да се развиват, участвайки в стимулиращи и предизвикателни занимания в социална, учебна и физическа среда. Този инструмент за самоанализ има за цел да подобри капацитета на институциите за приобщаващо образование в ранна детска възраст за насърчаване **участието** на всички деца. В този контекст „участие“ означава децата редовно **да посещават** детското заведение и **да бъдат активно ангажирани** в дейности и взаимодействие с обкръжаващата ги среда.

„Ангажираност“ означава децата да се включват активно в ежедневните дейности в детското заведение¹. Ангажираността е в основата на приобщаването. Тя е тясно свързана с ученето и взаимодействието на детето със социалната и физическата среда. Ангажираност имаме например, когато:

- децата играят заедно обща игра и се редуват;
- група деца пеят организирано под ръководството на учител;
- дете разглежда задълбочено книжка с картинки;
- децата са увлечени в игра.

Една среда, насърчаваща ангажираността, се характеризира например с наличието на достатъчно място за взаимодействие без физически пречки, тоест с мебели и оборудване, подходящи за всички деца. Тези фактори се отнасят до всички деца.

Една от характеристиките на средата, подходяща за приобщаващо образование в ранна детска възраст, е наличието на всеобхватни мерки за оказване на подкрепа на място, когато е необходимо. Това дава възможност на всички деца да участват активно наравно с техните връстници в обичайните дейности в детското заведение.

Този инструмент за самоанализ има за цел да подобри степента на приобщаване в съответното детско заведение. Той се основава на принципите на екосистемата, в която опитът на детето се разглежда като функция на проксимални процеси в обкръжаващата го среда. При един такъв подход специалистите и помощният персонал влияят значително върху ангажираността, ученето и развитието на детето. Връстниците, с които детето общува в детското заведение, родителите и близките също са част от екосистемата, в чийто център се намира детето. Те, както и физическата среда, оказват влияние върху ангажираността, развитието и ученето на детето.

¹ Под „детско заведение“ следва да се разбира място за обучение на деца от тригодишна възраст до възрастта за започване на начално образование в съответната европейска държава.

РАЗРАБОТВАНЕ НА ИНСТРУМЕНТА ЗА САМОАНАЛИЗ

Инструментът за самоанализ поставя акцент върху проксималните процеси, през които преминават децата в детското заведение. Специално внимание се обръща на факторите в окръжаващата среда, които оказват влияние върху ангажираността, развитието и ученето на всяко дете. Инструментът за самоанализ обхваща осем групи въпроси, които засягат следните аспекти на приобщаването:

1. Цялостна предразполагаща среда
2. Приобщаваща социална среда
3. Насочен към детето подход
4. Физическа среда, благоприятна за детето
5. Материали за всички деца
6. Възможности за общуване за всички
7. Приобщаваща обучителна среда
8. Среда, отворена към семейството.

Този инструмент за самоанализ първоначално бе разработен като инструмент за наблюдение. Неговата цел бе да даде цялостна представа на наблюдателите за степента на приобщаване в детските заведения, посетени в рамките на проекта „Приобщаващо образование в ранна детска възраст (IECE)“, с акцент върху участието на децата.

Инструментът за наблюдение бе вдъхновен от редица утвърдени инструменти за оценка на приобщаването в институции, предлагащи образование в ранна детска възраст (вж. Библиография). Замисълът му бе очертае общата картина на средата от гледа точка на ключовия въпрос на проекта „Приобщаващо образование в ранна детска възраст (IECE)“: „Какви са основните характеристики на детското заведение, предлагащо качествено приобщаващо образование в ранна детска възраст за всички деца?“ Инструментът намери приложение при посещенията в детски заведения, предлагащи приобщаващо образование в ранна детска в осем държави.

Прилагайки инструмента по време на посещенията, екипът на проекта стигна до извода, че той може да бъде от полза и като инструмент за самооценка на степента на приобщаване. Разработването на инструмента за самооценка премина през тристепенен процес на валидиране:

1. Първо, експертен екип от 25 европейски специалисти в областта приложи и анализира инструмента за наблюдение по време на последното посещение на място. Експертите бяха помолени да оценят уместността на всеки елемент от гледна точка на неговата приложимост в един инструмент за самоанализ. Експертите обсъдиха обстойно как да адаптират инструмента за наблюдение, така че да може да служи за самоанализ. Получената от тях обратна връзка бе отразена в окончателния вариант.

2. Втората стъпка бе инструментът за самооценка да бъде валидиран с помощта на фокус групи. Във фокус групите взеха участие изследователи, магистранти и докторанти от три европейски университета. Участниците бяха помолени да оценят инструмента за наблюдение преди провеждането на интервю във фокус групата, като вземат предвид опита си с приобщаването, след което да го адаптират за целите на самоанализа по даден образец. След интервюто във фокус групата бе направен анализ на съдържанието, по време на който бяха повдигнати най-важните въпроси.
3. Третата стъпка бе провеждането на когнитивни интервюта, за да се определи мнението на практикуващите специалисти, ръководителите на детски заведения, родителите и академичния състав, зает в образованието на учители, за изчерпателността на инструмента за самоанализ. Когнитивните интервюта бяха проведени индивидуално и включваха въпроси, засягащи приложимостта на инструмента и уместността му от гледна точка на културата на всяка страна. След процеса на валидиране инструментът за самоанализ бе преразгледан още веднъж, преди да бъде публикуван.

КАК ТРЯБВА ДА СЕ ПОЛЗВАТ ВЪПРОСИТЕ ЗА САМОАНАЛИЗ

Целта на въпросите, включени в инструмента за самоанализ, е да дадат представа за степента на приобщаване в детското заведение с акцент върху социалните, учебните и физическите аспекти на средата. Инструментът е замислен така, че да може да се прилага гъвкаво в зависимост от нуждите на потребителите, детското заведение или организацията. Всяко детско заведение може да анализира всички аспекти или само някои от тях, както и да добави свои въпроси. Така инструментът може да служи като ръководство за подобряване работата на различни заинтересовани страни, индивидуално и като група: специалисти и помощен персонал, ръководители, родители и деца, както и за първоначалната подготовка на учители и в процеса на продължаващо професионално развитие.

Инструментът за самоанализ може да се ползва за различни цели. Например:

- да се добие представа за степента на приобщаване в съответното детско заведение;
- да послужи като основа за дискусии по въпросите на приобщаването;
- да се набележат, формулират и подредят по значимост областите, в които е необходимо подобряване на приобщаващите практики.

За да ползвате инструмента за самоанализ:

- Като начало формулирайте целта на самоанализа:
 - Какво искате да постигнете с помощта на този инструмент?
 - Какви цели си поставя детското заведение?
 - Кой ще вземе участие?
- Запознайте се с областите и с въпросите и изберете областите, върху които искате да съсредоточите вниманието си.
- Решете как ще работите с въпросите.
- Прочетете всеки въпрос, помислете по него и документирайте разсъжденията си писмено.
- Запишете коментари и примери за ситуации или дейности, които илюстрират и подкрепят Вашите разсъждения.
- Въз основа на Вашите разсъждения набележете промени, които според Вас биха подобрили степента на приобщаване в детското заведение.
- Определете приоритети за промените – каква ще бъде ситуацията след постигане на целите?

САМОАНАЛИЗ НА СРЕДАТА ЗА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ В РАННА ДЕТСКА ВЪЗРАСТ

Въпроси	Вашите отговори
Име на детското заведение:	
Дата:	
Участник(ци):	
<i>Преди да използвате инструмента за самоанализ във Вашето детско заведение ...</i> Помислете – каква е целта на самоанализа?	
<i>След като използвате инструмента за самоанализ ...</i> Решете какво трябва да се промени:	
Приоритети:	

1. Цялостна предразполагаща среда

Въпроси	Вашите отговори
1.1. Чувстват ли се всички деца и техните близки добре приети?	
1.2. Какво прави детското заведение, за да бъде предразполагащо, удобно и привлекателно място за децата и персонала? ²	
1.3. По какъв начин ръководителите на детското заведение насърчават култура на сътрудничество и приобщаване?	
1.4. Какъв израз намира многообразието на местната общност в детското заведение и как се възприема?	
1.5. Как се помага на децата да почувстват принадлежност към групата на своите връстници?	

² За целите на самоанализа под „персонал“ следва да се разбират всички, които работят в детското заведение.

Въпроси	Вашите отговори
1.6. Смятате ли, че някое дете може да се почувства изолирано?	
1.7. Какво бихте искали да промените?	

2. Приобщаваща социална среда

Въпроси	Вашите отговори
2.1. Изгражда ли персоналът междуличностни отношения с всяко дете?	
2.2. Как се насърчава взаимодействието и играта между всички деца?	
2.3. Как се помага на децата да се включат в групови дейности?	
2.4. Как се насърчават децата да уважават различията сред техните връстници?	
2.5. Как се насърчават децата да възприемат положителни модели на поведение?	
2.6. Как се помага на децата да решават конфликти?	

Въпроси	Вашите отговори
2.7. Какво бихте искали да промените?	

3. Насочен към детето подход

Въпроси	Вашите отговори
3.1. Обучителните дейности надграждат ли интересите и предпочитанията на децата?	
3.2. Откликват ли на коментарите и въпросите на всички деца?	
3.3. Ангажирани ли са всички деца във вземането на важни за тях решения?	
3.4. Подпомага ли се преходът от една дейност към друга за всички деца?	
3.5. Децата имат ли достъп до персонализирана подкрепа (човешки и други ресурси) при нужда?	
3.6. Учителите имат ли достъп до допълнителна и/или външна подкрепа, когато е необходимо?	

Въпроси	Вашите отговори
3.7. Какво бихте искали да промените?	

4. Физическа среда, благоприятна за детето

Въпроси	Вашите отговори
4.1. Детското заведение (на закрито и на открито) достъпно ли е за всички деца?	
4.2. Могат ли всички деца да участват?	
4.3. До каква степен детското заведение е безопасно за сигурността и здравето на децата?	
4.4. Подходящи ли са мебелите и оборудването за всички деца?	
4.5. Как създавате възможности за всички деца да участват в дейности извън детското заведение (напр. екскурзии, посещения, спортни събития и т.н.)?	

Въпроси	Вашите отговори
4.6. Какво бихте искали да промените?	

5. Материали за всички деца

Въпроси	Вашите отговори
5.1. Интересни ли са играчките и материалите, лесно достъпни ли са, грабват ли вниманието на всички деца?	
5.2. Ползват ли се играчките и материалите за насърчаване на инициативността, независимостта, изследователския дух и творчеството на децата?	
5.3. Ползват ли се материалите за насърчаване на общуването, развитие на говорни умения и познания по четене и писане, математика и науки?	
5.4. Ползвате ли адаптирани материали за улесняване на играта и ученето на всички деца?	
5.5. Отразяват ли играчките и материалите културното многообразие?	

Въпроси	Вашите отговори
5.6. Насърчавате ли децата да играят и да поделят играчки и материали със своите връстници?	
5.7. Какво бихте искали да промените?	

6. Възможности за общуване за всички

Въпроси	Вашите отговори
6.1. Детското заведение дава ли възможност на всички деца да общуват и да упражняват езиковите си умения?	
6.2. Доколко обучителните дейности са насочени към развитие на езиковите умения и мисленето на децата?	
6.3. Дава ли се възможност на всички деца да обменят идеи и чувства и да споделят тревогите си в разговор със своите връстници?	
6.4. Как помагате на децата с различен майчин език да изразяват себе си и да бъдат разбрани от връстниците им и от персонала?	

Въпроси	Вашите отговори
6.5. Ползвате ли различни начини за улесняване на комуникацията между всички деца (напр. картинки, графични знаци, жестомимичен език, Брайл и различни технологии)?	
6.6. Какво бихте искали да промените?	

7. Приобщаваща обучителна среда

Въпроси	Вашите отговори
7.1. Участват ли всички деца в редовните обучителните дейности?	
7.2. Детското заведение има ли високи очаквания към всички деца?	
7.3. Какво признание давате за усилията и постиженията на всички деца?	
7.4. Как включвате многообразието и индивидуалните способности и ресурси на децата в обучителните дейности?	
7.5. Как наблюдавате и следите ангажираността, ученето и нуждата на децата от подкрепа?	

Въпроси	Вашите отговори
7.6. Персоналът има ли възможности за продължаващо професионално развитие в областта на приобщаващото образование?	
7.7. Какво бихте искали да промените?	

8. Среда, отворена към семейството³

Въпроси	Вашите отговори
8.1. Родителите чувстват ли се добре приети и биват ли канени да участват в дейностите на детското заведение?	
8.2. Как се изграждат основани на доверие взаимоотношения със семействата?	
8.3. Родителите получават ли достатъчно информация за ежедневните дейности?	
8.4. По какъв начин родителите участват във вземането на решения за обучението, развитието и нуждата на детето им от подкрепа?	

³ Понятието "семейство" обикновено се отнася до родители/настойници, но може да включва и други хора, които са близо до детето в ежедневието.

Въпроси	Вашите отговори
8.5. По какъв начин родителите участват в планирането, осъществяването и наблюдението на ангажираността и обучението на тяхното дете?	
8.6. Какво бихте искали да промените?	

БИБЛИОГРАФИЯ

- Farran, D.C. и Bilbrey, C., 2004. *Narrative Record [Наративна документация]*. Непубликуван труд, предоставен от Farran, Peabody Research Institute, Vanderbilt University, Nashville, Tennessee
- Granlund, M. и Olsson, C., 1998. 'Your experience of interaction with the child' [Вашият опит във взаимодействието с детето], в М. Granlund и С. Olsson (ред.), *Familjen och habiliteringen*. Stockholm: Ala
- Granlund, M. и Olsson, C., 1998. 'Your experience of interaction with the child' [Взаимодействие на други деца с детето], в М. Granlund и С. Olsson (ред.), *Familjen och habiliteringen*. Stockholm: Ala
- Harms, T., Clifford, R.M. и Cryer, D., 1998. *Early Childhood Environment Rating Scale [Скала за оценка на средата в ранна детска възраст]*. New York: Teachers College Press
- King, G., Rigby, P., Batorowicz, B., McMain-Klein, M., Petrenchik, T., Thompson, L. и Gibson, M., 2014. 'Development of a direct observation Measure of Environmental Qualities of Activity Settings' [Разработване на мярка за пряко наблюдение на характеристиките на средата при дейности в детски заведения] *Developmental Medicine & Child Neurology*, 56 (8), 763–769
- McWilliam, R. A., 1991. *Children's Engagement Questionnaire [Въпросник за ангажираността на децата]*. Chapel Hill, North Carolina: Frank Porter Graham Child Development Center, University of North Carolina at Chapel Hill
- Pianta, R. C., 2015. *Classroom Assessment Scoring System® (CLASS) [Точкова система за оценка на класове (CLASS)]*. Charlottesville, Virginia: Center for Advanced Study of Teaching and Learning. curry.virginia.edu/about/directory/robert-c.-pianta/measures (последен достъп през април 2017 г.)
- Soukakou, E.P., 2012. 'Measuring Quality in Inclusive Preschool Classrooms: Development and Validation of the Inclusive Classroom Profile (ICP)' [Измерване на качеството в предучилищни приобщаващи класове: Разработване и валидиране на профила на приобщаващия клас (ICP)] *Early Childhood Research Quarterly*, 27 (3), 478–488
- Sylva, K., Siraj-Blatchford, I. и Taggart, B., 2010. *ECERS-E: The Early Childhood Environment Rating Scale Curricular Extension to ECERS-R [ECERS-E: Скала за оценка на средата в ранна детска възраст – Разширяване на учебната програма до ECERS-R]*. Stoke-on-Trent: Trentham Books